

Sote-järjestöt osaksi hyvinvoinnin, turvallisuuden ja kestävän talouden ratkaisuja

Tausta

Suomi tarvitsee seuraavalla vaalikaudella ratkaisuja, jotka vahvistavat hyvinvointia, hillitsevät kustannusten kasvua ja lisäävät ihmisten turvallisuutta. Järjestöt ovat tässä työssä alihyödynnetty voimavara. Ne tavoittavat ihmisiä silloin, kun palvelut eivät riitä tai kun apua tarvitaan varhain, ennen kuin ongelmat kasvavat raskaiksi ja kalliiksi. Ne vahvistavat osallisuutta, ehkäisevät yksinäisyyttä, tukevat mielenterveyttä, rakentavat luottamusta ja tuovat päätöksenteon tueksi sellaista kokemustietoa, jota mikään hallinnollinen järjestelmä ei yksin pysty tuottamaan.

Sote-järjestöt on nähtävä osana ratkaisua, ei erillisenä kulueränä. Kun järjestöjen, hyvinvointialueiden ja kuntien yhteistyöstä tehdään pysyvää, tavoitteellista ja vaikuttavuuteen perustuvaa, voidaan samanaikaisesti vahvistaa ennaltaehkäisyä, parantaa palvelujen saavutettavuutta ja vähentää raskaiden palvelujen tarvetta. Ehkäisevä toiminta on nähtävä pitkäjänteisenä investointina.

Tämä asiakirja esittää kolme käytännöllistä linjausta: strategisen kumppanuuden vahvistamisen, järjestöjen roolin kasvattamisen arjen ja kriisien turvallisuudessa sekä päätöksenteon laajentamisen pelkistä euroista kohti kokonaisvaikuttavuutta. Näihin tavoitteisiin sitoutuminen on vastuullista talouspolitiikkaa, mutta samalla myös arvovalinta sen puolesta, että jokainen ihminen saa tukea ajoissa ja pääsee osalliseksi yhteiskunnasta. Tavoitteet perustuvat hyvinvointitalousajatteluun, joka tuo talousjärjestelmän keskiöön sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

Vaikka esitykset kohdistuvat pääosin hyvinvointialueille ja kunnille, voidaan näitä tavoitteita tuoda esiin myös ensi vuonna käytävissä eduskuntavaaleissa. Kun eduskuntapuolueilta kysytään, miten ne pyrkivät ratkaisemaan hyvinvointialueiden ongelmia, tarjoamme sote-järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön yhdeksi ratkaisuksi.

Sote-järjestöt eivät ole vain palvelujärjestelmän täydentäjiä, vaan osa hyvinvoinnin ja turvallisuuden laajempaa ekosysteemiä. Ne vahvistavat demokratiaa ja osallisuutta, tukevat palvelujärjestelmää sekä rakentavat arjen hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä. Järjestöjen arvo syntyy sekä niiden tarjoamasta konkreettisesta tuesta että niiden kyvystä välittää kokemustietoa, tavoittaa palvelujen katvealueilla olevia ihmisiä ja vahvistaa ihmisten kiinnittymistä yhteisöihin. Sote-järjestöt ovat myös keskeisiä toimijoita vapaaehtoistyön mahdollistamisessa ja kanavoimisessa sekä uusien toimintatapojen kehittämisessä.

1. Vahvistetaan sote-järjestöjen, hyvinvointialueiden ja kuntien strategista kumppanuutta

Tavoite: Kumppanuudessa tunnistetaan ja vahvistetaan järjestöjen roolia palvelujen täydentäjinä, asiantuntijoina, kokemus- ja kansalaisäänien välittäjinä sekä osallisuuden ja lähiyhteisöjen vahvistajina.

Toimenpiteet (hyvinvointialueille ja valtion ohjaukseen):

- **Vakiinnutetaan jokaisella hyvinvointialueella pysyvä sopimuksellinen järjestöyhteistyö.** Yhteistyötä tehdään mm. seuraavissa asiakokonaisuuksissa:
 - palveluiden kehittäminen järjestöjen asiantuntemuksen ja niiden keräämän kokemustiedon perusteella. Hyvinvointialueet ottavat järjestelmällisesti mukaan järjestöjen ja kokemusasiantuntijoiden tuottamaa tietoa palvelujen vaikutuksista, saavutettavuudesta sekä arjen ja palveluprosessien toimivuudesta.
 - järjestöjen tuottamien innovaatioiden hyödyntäminen.

- järjestöjen vapaaehtoisten hyödyntäminen sekä järjestöjen rooli lähiyhteisöjen vahvistajana.
- järjestöjen asiantuntemuksen hyödyntäminen päätösten vaikutusten ennakkoarvioinnissa (esim. palveluverkko, hoitoon pääsyn määräaikojen ja maksupolitiikan vaikutukset eri asiakasryhmiin)
- **Sopimuksellisuus ja roolit:** otetaan käyttöön monivuotiset, vaalikauden kestävät kumppanuussopimukset, joissa sovitaan tavoitteet sote-järjestöjen kytkeytymisestä palvelu- ja toimintaketjuihin sekä hyvinvointialueiden että kuntien kanssa.
- **Vakiinnutetaan järjestöavustukset:** valtion STEA-avustusten taso sidotaan yhden prosentin tasolle hyvinvointialueiden rahoituksesta sekä nostetaan hyvinvointialueiden HYTE-rahoituksen osuus vähintään 2 prosenttiin kokonaisrahoituksesta. HYTE -kriteerien on palkittava toimivasta järjestöyhteistyöstä.
- **Vaikuttavuusperusteinen kohdentaminen:** hyvinvointialueet kohdentavat rahoitusta yhteiskehittämällä määriteltäviin ja mitattaviin ilmiölähtöisiin tavoitteisiin (esim. yksinäisyyden vähentyminen, toimintakyvyn paraneminen, palvelutarpeen lykkääntyminen) ja sen käyttö raportoidaan osana HYTE-seurantaa.

2. Vahvistetaan sote-järjestöjen roolia sisäisen ja inhimillisen turvallisuuden edistäjänä

Tavoite: vahvistetaan arjen turvallisuutta ja kriisinkestävyyttä (resilienssiä) hyödyntämällä järjestöjen paikallistuntemusta, vapaaehtoistoimintaa ja matalan kynnyksen tukea. Järjestöt toimivat siltana asukkaiden, viranomaisten ja palvelujen välillä: ne ehkäisevät syrjäytymistä ja väkivaltaa, vahvistavat luottamusta sekä turvaavat haavoittuvien ryhmien tuen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Erityisesti haavoittuvissa elämäntilanteissa oleville ihmisille sote-järjestöt tarjoavat matalan kynnyksen yhteisöjä, vertaistukea ja mahdollisuuksia osallistua, mikä ehkäisee syrjäytymistä ja turvattomuutta. Järjestöjen rooli korostuu voimavarana erityisesti poikkeustilanteissa, kuten voitiin todeta pakolaiskriisin hoidossa vuonna 2015 ja covid-19-pandemian aikana.

Toimenpiteet (hyvinvointialueille)

- **Järjestöt osana kokonaisturvallisuutta:** vahvistetaan tietopohjaa järjestöjen kyvykkyyksistä toimia osana kokonaisturvallisuutta. Hyvinvointialueille luodaan pysyvä järjestöyhteistyön turvallisuus- ja varautumisrakenne, joka kytketään alueelliseen varautumiseen, pelastustoimen yhteistyöhön ja tilannekuvan muodostamiseen.
- **Sopimusperusteinen valmius:** tehdään järjestöjen kanssa valmiussopimukset (roolit, hälytysketjut, tilat, vapaaehtoisresurssit, yhteyshenkilöt, välineet ja logistiikka) ja järjestetään yhteisharjoituksia.
- **Henkinen kriisinkestävyys ja psyykinen tuki:** varmistetaan, että häiriötilanteissa tarjolla on matalan kynnyksen keskustelu- ja vertaistuki, kriisityö ja arjen apu (esim. yksinäiset, ikäihmiset, nuoret, perheet) yhteistyössä sote-järjestöjen kanssa.
- **Haavoittuvassa asemassa olevien tavoittaminen ja yhdenvertaisuus:** luodaan yhteinen toimintamalli, jolla tavoitetaan myös ne, jotka eivät muuten asioi palveluissa (mm. kieli- ja kulttuurisensitiivinen tuki, kohtaamispaikat, ruoka-apu, etsivä työ) sekä varmistetaan saavutettava viestintä häiriötilanteissa. Sote-järjestöt tukevat saavuttavien ja esteettömien digitaalisten

palvelujen kehittämistä erityisryhmille. Järjestöt voivat myös antaa ohjausta ja neuvontaa niille ihmisille, jotka eivät itse pysty hyödyntämään sähköisiä palveluja.

- **Arjen turvallisuuden ehkäisevät toimet:** kohdennetaan järjestöyhteistyötä erityisesti väkivallan ja syrjäytymisen ehkäisyyn (esim. lähisuhdeväkivalta, nuorten jengiytyminen, päihdehaitat, työttömyys), tapaturmien ehkäisyyn, turvallisuustaitoihin sekä yhteisöllisyyden vahvistamiseen.
- **Viestintä ja informaatiokestävyys:** sovitaan yhteiset kriisiviestinnän käytännöt (kanavat, kieliversiot, selkokieli) ja hyödynnetään järjestöjen verkostoja luotettavan tiedon välittämisessä sekä yksinäisyyden ja pelon lievittämisessä. Hyödynnetään järjestöjen kentältä keraantuvaa hiljaista tietoa.
- **Valmiusrahoitus osaksi järjestöyhteistyötä:** osoitetaan järjestöille rahoitusta pitkäjänteisen varautumisen tehtäviin (koulutus, harjoitukset, varastointi, viestintä, vapaaehtoistoiminnan koordinointi) monivuotisina päätöksinä.
- **Kannuste vaikuttavuuteen:** rahoituksessa painotetaan toimia, jotka vähentävät turvattomuutta ja palvelupainetta (esim. väkivallan ehkäisy, mielenterveyden ensiapu, yhteisöllisyys), ja tulokset raportoidaan osana alueen turvallisuus- ja HYTE-seurantaa.

3. Taloutta tarkasteltava terveys- ja hyvinvointihyödyn näkökulmasta

Tavoite: päätöksenteossa arvioidaan järjestelmällisesti päätösten taloudellisten vaikutusten lisäksi inhimilliset hyödyt (elämänlaatu, toimintakyky, osallisuus, yhdenvertaisuus ja luottamus). Näiden vaikutusten tunnistaminen on välttämätöntä, jotta päätöksenteko ei painotu vain lyhyen aikavälin säästöihin ja jotta resurssit ohjautuvat vaikuttavimpiin toimiin. Järjestöjen tuottama arvo näkyy usein pitkällä aikavälillä ihmisten toimintakyvyn, luottamuksen, osallisuuden ja yhteisöihin kiinnittymisen vahvistumisena.

Toimenpiteet (valtion ohjaukseen ja hyvinvointialueille):

- **Hyvinvointialueiden tehtävä hyöty–haitta-arviointi hyvinvointialueiden merkittävillä päätöksillä:** säädetään/ohjeistetaan, että palveluverkon muutokset, merkittävät hankinnat ja säästöohjelmat sisältävät aina myös inhimillisten vaikutusten arvioinnin (mm. elämänlaatu, yhdenvertaisuus, palvelujen saavutettavuus, turvallisuus, osallisuus).
- **Hyvinvointialueille** määritellään yhtenäinen vaikuttavuuden seuranta, jossa raportoidaan myös terveys- ja hyvinvointihyötyä.
- **HYTE-kertoimen hyödyntäminen ohjauksessa:** sidotaan ehkäisevän työn resursointi ja johtaminen selkeämmin HYTE-kertoimen tulosindikaattoreihin, jotta ennaltaehkäisy tuottaa sekä inhimillistä hyötyä että vahvistaa alueen rahoituspohjaa.
- **Määritellään kansallinen palvelulupaus,** joka huomioi palveluvalikoimalle suunnitellut periaatteet (tarve, turvallisuus, vaikuttavuus, kustannusvaikuttavuus, sekä läpileikkaavina yhdenvertaisuus ja ihmisarvon loukkaamattomuus).
- **Asiakasmaksut eivät saa estää hoitoon pääsyä:** Asiakasmaksulakiin kirjataan velvoite alentaa tai jättää perimättä terveydenhuollon tasasuuruksia maksuja, jos ne vaarantavat henkilön tai perheen toimeentulon. Asia säädetään velvoittavaksi koko maassa. Asiakasmaksujen huojennuksen yksinkertaistaminen keventää hallinnollista taakkaa ja vähentää kustannuksia.